

TERRA

2

april
2011

Jaargang 47

Belgische vereniging voor terrariumkunde en herpetologie



Verantwoordelijke Uitgever
Patrick Verhelle
Nachtegaalstraat 24
B-2500 Lier

Zetel Terra vzw
Nachtegaalstraat 24
B-2500 Lier
Gerechtelijk Arrondissement Mechelen

Verschijnt 5x per jaar (in februari, april, juni, september en november)



1375-6451

ISSN

Identificatienummer: P4A9106

TERRA vzw
ADMINISTRATIEVE ZETEL
Nachttegaalstraat 24
B-2500 Lier
KBO 0415.374.883 RPR Mechelen
www.terravzw.org

Boekhouding TERRAvzw/NATURARIAFAIR
verhelle.vof@telenet.be
Bankrekening: 068-2040100-23
IBAN BE92 0682 0401 0023
BIC GKCCBEBB

Patrick Verhelle, Algemeen Voorzitter
Nachttegaalstraat 24
B-2500 Koningshooikt
Tel: +32 (0) 475 23 53 64
verhelle@terravzw.org

Godfried Van Tomme, Afdeling Gent
Werkgroep Voedseldieren
Groene weg 24
B-9980 Sint-Laureins
Tel: +32 (0) 9 379 97 04
godfried.van.tomme@telenet.be

Ronny De Paepe, Webmaster
Esp 51
B-1745 Opwijk
Tel: +32 (0) 478 35 66 97
webmaster@terravzw.org

René Degheselle, Werkgroep Naturaria
Kapelseweg 124
B-2811 Hombeek
Tel: +32 (0) 15 41 16 72
rene.degheselle@telenet.be

Tom Verbraeken, Doelgroep Kameleons
Kattespoelstraat 35
B-2340 Beerse
Tel: +32 (0) 495 52 11 39
tomverbraeken@doelgroepkameleons.be

Bart Nuyts, Werkgroep Beurzen
Europalaan 21
B-2620 Hemiksem
Tel: +32 (0) 477 27 91 58
bart_nuyts@telenet.be

Jan Schepers, Hoofdredacteur
Jan van Eyckstraat 5
B-1880 Kapelle op-den-Bos
Tel: +32 (0) 479 98 40 37
janfschepers@telenet.be

Drukker: EPO drukkerij
Lange Pastoorstraat 25-27
B-2600 Berchem
Tel: +32 (0) 3 239 61 29
www.drukkerij-epo.be

REDACTIERAAD
Johan Van den Bossche, Patrick Verhelle, Jan Schepers, Tom Verbraeken, Kris Slaets, Jonathan Schummer, Stefan Moons

Voorpagina: Caiman crocodilus, gefotografeerd in Summit Zoo, dit dier was ontsnapt en werd gevonden in de plaatselijke zwembad naast het plaatselijke restaurant. Ze waren de deur van hun kooi vergeten toe te doen. (foto: David Rabau)

Inhoudsopgave

Op uitstap met de werkgroep Naturaria in het Rheingau- en Taunusgebergte



Witbuikegels in het terrarium



Bewaarfiches
Python curtus breitensteini
Indotestudo elongata



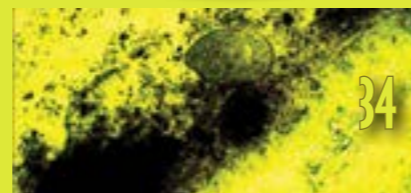
Crocworld



Incubatieproblemen: leren uit fouten



Vaak voorkomende parasieten bij routine mestonderzoek van reptielen



CITES wijzigingen



Op uitstap met de werkgroep Naturaria in het Rheingau- en Taunusgebergte.



Kiedrich

Tekst: Wim Dobbeleers
Foto's: Jan Van der Meulen

Van vrijdag 9 t.e.m. maandag 12 mei trokken 8 leden van de werkgroep Naturaria naar het Rheingau- en Taunusgebergte in Duitsland. Deze gebergten strekken zich uit langs de Rijn, ten noorden van de as Wiesbaden-Frankfurt tot aan de Lahnvallei.

Als uitvalsbasis hadden we gekozen voor het hotelletje Grolochblick in Presberg, een deelgemeente van Rudesheim, wat centraal gelegen was in het te bezoeken gebied. Het weer leek ons ideaal voor de zoektocht naar reptielen, met een maximale temperatuur tussen 25 en 27 °C.

Dag 1

Na onze aankomst op vrijdag, iets na de middag, werd onmiddellijk koers gezet naar Kiedrich, een stadje aan de Rijn. Hier werd eerst een moerassig weidelandschap met rietkragen, gelegen langs een bos, bezocht, op zoek naar de ringslang (*Natrix natrix*). Het reeds meer dan een week aanhoudende warme en droge weer had ervoor gezorgd dat de bodem reeds stevig was uitgedroogd en dat de aanwezige poelen grotendeels droog stonden. Van onder een boomstam

werd onze eerste vondst, een halfwas vrouwelijke hazelworm (*Anguis fragilis*) tevoorschijn gehaald. Er werd verder gezocht tussen de rietkragen, maar van de ringslang was geen spoor te bekennen. Wel interessant was een gele knotssprietbladwesp (*Cimbex luteus*), een forse 3 cm grote wesp met een bijna volledig geel achterlijf.

Onze volgende halte was het gerenoveerde klooster Eberbach. In een mooie vijver buiten de kloostermuren werden larven van de gewone pad (*Bufo bufo*) en een roodwangschildpad (*Trachemys scripta*) waargenomen. Opvallend was dat op de in de zon badende kloostermuren geen hagedissen te vinden waren. In de weiden met boterbloemen werden wel veel bloemenkevertjes waargenomen en ook een bolronde geweven nestje met 7 eitjes, dat in het gras aan de rand van een braambos was gebouwd, was een opmerkelijke vondst.

Dag 2

De zaterdagochtend begon het serieuze werk. In een stralend zonnetje werd koers gezet naar Schlangenbad – de naam zegt het zelf – om op zoek te gaan naar slangen en meer bepaald *Zamenis longissimus*, de esculaapslang. Deze grootste slang van Duistland werd daar door de Romeinen uitgezet en vormt

hier, in het noordelijkste punt van haar verspreidingsgebied, een toeristische attractie. Vanaf het kerkhof van de deelgemeente Frauenstein vertrekt een gedocumenteerd wandelpad door het leefgebied van deze slang. Op de parkeerplaats werden we in het oog gehouden door een zwevende rode wouw (*Milvus milvus*). De wandeling liep eerst langs een lange stapelmuur waarboven zich wijngaarden uitstrekken, om daarna rechts een pad tussen weiland en loofbos in te draaien, langs links afgezoomd door allerhande struiken als bramen, sleedoorn, meidoorn en kardinaalsmuts en langs rechts door afwisselend bos- en hellend grasland met struiken. Langs de muur vonden we zelfs geen hagedis, maar langs het pad werden weer een aantal hazelwormen waargenomen, zowel vrouwtjes en mannetjes als jonge exemplaren. Op de terugweg zagen we in de stenen muur nog net een slang van een 50 à 60 cm wegkruipen en wat verder langs de berm woelde ik achteloos in een hoopje droog gras, toen ik plotseling een stukje van een slangenrug opmerkte. Het beestje werd onmiddellijk bovengedaald en bleek een jonge gladde slang (*Coronella austriaca*) te zijn. Na deze eerste slangenvondst werd



Larven *Bufo bufo*



Informatiebord



Hazelworm (*Anguis fragilis*)



Coronella austriaca



Informatiebord



Eieren *Epidalea calamita*

weer koers gezet naar Kiedrich, waar ons een mooie wandeling naar een middeleeuwse toren was aanbevolen door een boswachter. Volgens hem zou je hier de esculaapslang niet kunnen missen en de weer opvallend aanwezige verklarende borden over het dier deden het beste hopen. De prachtige zonbeschenen stapelmuurtjes waren echter opvallend onbewoond en buiten af en toe wat geritsel, werd er niets waargenomen. Van onder stenen en stronken werden weer enkele hazelwormen gehaald, maar die hadden we al genoeg gezien. Een mooie gouden tor (*Cetonia aurata*) en een gouden loopkever (*Carabus auratus*) waren de enige meldenswaardige vondsten. Na de picknick ging het dan weer naar Schlangenbad zelf, waar weer een esculaapwandeling werd aangevat. In de forellenvijver van de Wambacher Mühle konden enkele volwassen bruine kikkers (*Rana temporaria*) genoteerd worden en dit bleek ook de geschikte plek om de dorstigen te laven. Gevraagd naar waar we hier slangen konden vinden, wees de vriendelijke dienstster ons een vijver in een verlaten steengroeve aan, die vlakbij was gelegen. Het was inderdaad een mooi biotoop en de grote plas was aan de ene zijde open en aan de ander zijde afgezoomd door een rotsige helling, ideaal voor vroedmeesterpadden (*Alytes obstetricans*). Aan de linkerzijde bevond zich een moerassig gedeelte, dat nu wel al gedeeltelijk droog stond, zodat we er langs konden. We waren wel niet alleen, want enkele Duitsers lieten hun hond zwemmen en bovenop de rotshelling stonden 4 mannen naar beneden te kijken. In de plas zwommen veel kleine vissen, maar ook een opvallend rode goudvis en een joekel van een karper, die zeker uitgezet waren. In het moerassig deel werd de meerkikker (*Pelophylax ridibundus*) gezien en gehoord. Ik was bijna bij de rotshelling toen ik een van de kerels van boven hoorde roepen dat er een ringslang zwom. Een tiental meter verder zag ik dan ook het kopje van een zwemmende slang, die slingerend door het water gleed. Gelet op de locatie kon het enkel om een ringslang gaan. Ik haastte me er naartoe, maar toen ik daar kwam was de slang verdwenen. Onder de talrijke steenblokken werd niets gevonden. Ondertussen was de rest van de ploeg aangekomen en die hadden al enkele alpenwatersalamanders (*Mesotriton alpestris*) en vinpootsalamanders (*Lissotriton helveticus*) bovengedaald.



Zamenis longissimus



Coronella austriaca



Rups



Carabus auratus



Bloemenkevertje



Bloemenkevertje



Anguis fragilis



Coronella austriaca



Ichtyosaura alpestris

De salamanders bleken zeer talrijk in de poel en ook werden nog larven van de gewone pad gevonden. Ondanks het feit dat we onze voornaamste doelsoort, de esculaapslang, niet hadden gevonden, was dit toch al een behoorlijk geslaagde dag.

Dag 3

De 2e doelsoort, de dobbelsteenslang (*Natrix tessellata*), stond op het programma. Hiervoor reden we naar de rivier de Lahn bij Nassau. Hier bevindt zich één van de drie vindplaatsen van deze waterminnende slang in het meest noordwestelijke deel van haar verspreidingsgebied. Het reservaat voor de dieren was opgesplitst in een afgesloten gedeelte en een toegankelijk gedeelte. Het lag stroomop- en afwaarts van een stuw op de Lahn. Wij konden enkel het toegankelijke stroomopwaartse gedeelte verkennen, dat langs een spoorweg liep. We volgden het traject zover mogelijk, maar langs de met natuursteen gemetste bedding van de spoorweg, begroeid met struiken en kruidachtige planten konden we geen slang vinden. Terug aan de stuw bekeken we nog even het sluiscomplex. Ondertussen werden enkelen van ons geïnformeerd door de sluiswachter. Op dat moment zagen ze op een dikke 100 m in het afgesloten gedeelte een slang zwemmend een tak van het riviertje oversteken. Al was het van ver, de dobbelsteenslang werd vermoedelijk toch waargenomen.

Onze volgende halte was een grote kleikalkgroeve bij Montabaur. De groeve bestond in feite uit 2 delen. Het linkse deel werd niet meer geëxploiteerd en de erin aanwezige poelen waren al begroeid met lisdodde. Het was al op de middag en rond de witte groeve was het snikheet. We parkeerden bovenaan tussen de 2 groeven nabij een grasland. In een klein plasje werden een groene kikker (*Pelophylax esculentus*) en larven van de rugstreeppad (*Epidalea calamita*) waargenomen. Voor ons veel uitzonderlijker echter waren de 4 juveniele geelbuikvuurpadden (*Bombina variegata*), die eveneens het plasje bewoonden. Onder een dikke steen werd al snel een volwassen rugstreeppad vandaan gehaald. Het dier was uitzonderlijk mooi met een bordeauxrood vlekkenpatroon op de rug. Na het middagmaal verspreidden we ons. Enkele daalden af in de groeve, waar in de plassen met lisdodde grote



Anguis fragilis



Triturus cristatus



Cimex luteus



Lissotriton helveticus



Triturus cristatus



Anguis fragilis



Bombina variegata



Bombina variegata



Kniptor



Epidaleia calamita



Pelophylax esculentus



Panerpa communis



Lissotriton



Dorcus parallelipedus



Lacerta agilis



Rana temporaria



Anguis fragilis



Geweven nestje



Groeve Montabuir

koren meer- en groene kikker kwaakten. In de verst afgelegen poel was ook een concert van de geelbuikvuurpad hoorbaar. De dikke, modderige laag opgeloste kalk op de bodem maakte de poel echter onbegaanbaar, zodat de dieren uit het zicht bleven. Onder stenen werden enkele jonge kleine watersalamanders (*Lissotriton vulgaris*) en een bruine kikker gevonden. De groeve lag bezaaid met rotsblokken en we probeerden er zoveel mogelijk om te keren. Dit gebeurde met wisselend succes, maar de topvondsten waren 7 jonge en bijna volwassen geelbuikvuurpadden en 2 volwassen vrouwtjes van de kamsalamander (*Triturus cristatus*) onder één blok en 3 volwassen geelbuikvuurpadden 3 kamsalamanders onder een ander. De andere ploeg had een grote poel in het grasland verkend, waarachter zich 2 grote metalen kuipen bevonden, waarvan de eerste volstond met onderwaterplanten en de tweede ook met lisdodde. In de eerste kuip werden kamsalamander, alpenwatersalamander, kleine watersalamander, vinpootsalamander, groene kikker en meerkikker aangetroffen. In de tweede werd dit indrukwekkende lijstje nog aangevuld met de geelbuikvuurpad. Deze hoorde je ook overal roepen in de poel, waar ze echter onvindbaar bleven. Onder een graspol werd nog het eenvoudige nest met 2 eitjes van een graspieper (*Anthus pratensis*)

gevonden. Johan vond een ruig stukje waar enkele hopen gras, takken en plantenafval gegooid waren een geschikt slangenbiotoop en een bezoekje waard. Hij was nog niet fijn ter plaatse of de kreet "slang" galmde al door de lucht. Toen we ook ter plekke kwamen vertelde hij dat een grote slang van zeker 1,5 m tussen een hoop dennentakken was verdwenen. De hoop werd onmiddellijk verlegd, maar de slang kwam niet meer tevoorschijn. Ze had immers mogelijkheden genoeg om ongezien naar een andere plantenberg te glippen. Volgens Johan moet het

een esculaapslang geweest zijn, maar volgens de verspreidingsgegevens komt deze daar niet voor. Het kan ook een grote ringslang of een ontsnapt uitheems exemplaar geweest zijn. Tenslotte onderzocht ik met Johan nog het nog in werking zijnde rechtse gedeelte van de groeve, waar vanaf de rand 2 poeltjes in zichtbaar waren. In het eerste vrij troebele poeltje, dat aan één zijde een begroeide oever had, zagen we al snel 2 volwassen geelbuikvuurpadden in hun typische houding aan het wateroppervlak hangen. Langere observatie bracht aan het licht dat er in het poeltje van 2 m²



Lacerta agilis



Grocve Montabuir



Esculaapslang (*Zamenis longissimus*)





Groeve Montabuir

groot een mooi groepje van minstens 7 en vermoedelijk meer vuurbuikpadjes zat. Af en toe kwam ook een watersalamander lucht happen. In het tweede poeltje, dat wat groter was, maar slechts een waterdiepte van 1 à 2 cm had lagen veel verse eisnoeren van de rugstreeppad en ook pas uitgekomen larfjes van 5 à 6 mm en een kopje van iets meer dan een

speldenkop groot.

Op de terugweg naar ons hotel stopten we nog in Kamp Bornhofen aan de Rijn om het Naturlehrpad Mittelrhein te doen. Het grote verklarende bord aan het begin van de wandeling deed ons het beste verhoppen, want de aanwezige herpetofauna omvatte liefst 7 reptielen, levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*), muurhagedis (*Podarcis*

muralis), duinhagedis (*Lacerta agilis*), westelijke smaragdhagedis (*Lacerta bilineata*), hazelworm (*Anguis fragilis*), gladde slang (*Coronella austriaca*) en ringslang (*Natrix natrix*). Het was al later in de namiddag en de stapelmuurtjes en grazige hellingen baadden in de zon, maar van de bewoners was er weinig te bespeuren. Van onder stenen werden weer



Gladde slang (*Coronella austriaca*)



Bufo bufo



Epidalea calamita



Bombina variegata

hazelwormen gehaald, maar die hadden we al voldoende gezien. Uiteindelijk werd toch een volwassen mannelijke muurhagedis gevonden. De tocht was behoorlijk zwaar, doordat het pad steil omhoog liep, maar boven op de heuvel was het prachtige uitzicht over de Rijn meer dan de moeite waard. We kwamen nog wel enkele hazelwormen tegen, maar besloten toch ietwat teleurgesteld om de dag af te sluiten.

Dag 4

Het moment om naar België terug te keren was weer aangebroken, maar we wilden toch nog een poging doen om een esculaapslang te bewonderen. Daarvoor reden we terug naar het kerkhof van Frauenstein. Het weer was weer stralend en op de stapelmuur langs de rechterzijde zat een prachtig mannetje van de duinhagedis te stralen in de zon. We volgden opnieuw het slangenpad en de hazelwormen bleken alvast present. Van de esculaapslang was er echter geen spoor te bekennen, zodat de groep uiteenging bij een splitsing aan het eind van het pad. Een lokale bewoner wist ons te vertellen dat de slangen veel minder zichtbaar waren sinds het gedocumenteerde pad werd aangelegd, omdat de vele toeristen die er op af kwamen de dieren te zeer stoorden, zodat deze zich veel minder in de buurt van het pad ophielden. Langs een pad omhoog het bos in waren we voor de zoveelste maal bezig met het fotograferen van een hazelworm, toen Francis ons duidelijk maakte dat er iets opgerold in het gras lag. En zowaar, het was een esculaapslang en wel een prachtig exemplaar van ongeveer 1,40 m lang. Het lichaam was donkergrijs met gelige stipjes, dat op de buik en naar de kop toe overging in geel. Dit had al fantastisch geweest als afsluiter, ware het niet dat bij de terugkeer naar de auto's op het stapelmuurtje nu ook 2 gladde slangen hadden postgevat. De ene was zo'n 60 cm, terwijl de andere ongeveer 40 cm mat. Met haar typische donkere kop- en rugtekening is deze slang onmiskenbaar. Ze zou met een adder kunnen verward worden, maar onderscheidt zich door de rondere kop en de ronde pupil. Deze slangenrijke laatste dag was de kers op de taart van een al bij al zeer interessante herpetologische uitstap en met en met gerust gemoed keerden we terug naar onze heimat.